

**MARUCHA-EESTI ASUNDUS
KUBANIMAAL**

Mihkel Aumann

Eesti-Maruhha 1914

Järgnev tekst on digiteeritud Kaukaasia Kubani oblasti (täpsemalt Karatšai-Tšerkesia) Eesti-Maruhha küla kooliõpetaja Mihkel Aumanni käsikirjast, mille koopiat laenas selle tarvis lahkelt Hilda Sabbo oma erakogust. Arvatavasti on originaal hoiul kirjandusmuuseumis Samuel Sommeri fondis.

Digiteeris Andres Aule (2012). Teksti ei ole keeleliselt muudetud, v.a. mõnes üksikus kohas, kus seda oli vaja arusaadavuse huvides (need kohad on tähistatud nurksulgedega).

MARUCHA-EESTI ASUNDUS KUBANIMAAL

Praegune Marucha-Eesti küla asub 60 wersta [...] kreisilinnast Batalpashinskist lõuna pool Marucha — Kubani jõe haru — orus. Lähemast Wladikawkasi raudtee jaamast Newinnomõsskajast on ta 110 wersta kaugel lõuna pool. Kuulus Elbrusi mägi jääb asundusest umbes 40 wersta hommiku poole ja paistab ilusa ilmaga asundusesse selgeste ära. — Maapind asunduses ja selle ümbruses on mägine, täis lõhestikkusi, kuristikkusi, järskusi künkaid ja kaljurahnusid, mis edasipääsemise niihästi jala kui hobusega väga raskeks ja tükati wõimataks teeb. Metsa on rohkeste, iseäranis endistel aegadel olnud, mis aga wiimasel ajal juba wähenema hakkawad. Kõige rohkem on tschinari- ja pirnipuumetsa. Peale selle leidub enamiste kõiki neidsammu lehtpuid mis kodumaalgi. Kuuskesid ja mändi kaswab kaugemal mägedes ja kõrgematel mäekülgedel, kus kliima külmem on, asundusest umbes 20-30 wersta weel sügawamal mägedes — lõuna pool. Kliima on terwisele hea. Kaukasuses nii väga tuntud ja kardetud külmatõbe ei tule siin ümbruses nüüd peaaegu sugugi ette. Umbes 20-30 aastat tagasi, kui metsad weel puutumata oliwad, olewat alalised wihmasajud ja uputused igaaastased nähtused olnud, mis wiljad ära rikkus ja kariloomadele kahju tegi. „Kuiwa maad nägid väga harwa ja külätänawal oli alati põlwi pori,” kõnelewad wanemad asunikud. Sellest wõis siis ka ehk tulla, et neil aegadel mitmesugused haigused, nagu külmahaigus ja kõhutõbi omale tihti ohwreid nõudsiwad. Nüüd on suuremad metsad aja jooksul juba ärahäwitatud ja kliima kuivemaks muutunud, aga siiski tuleb tihedamini ette, et põllusaadused ennemini wihmade ja rahe läbi kannatawad, kui just põua all, mis pea tundmata on. Talwel on ilmad pehmewõitu ja suwekuumust jahutab jahe mägede õhk. Ööd on wilud, iseäranis kewadel, pea maikuu läbi, mispärast rohi weel ei kaswa, ega põllutööga warem hakkama ei saa, sellepeale waatamata, et päewal juba omajagu kuumust on. Kõige soem aeg on Juuli-, Augusti- ja Septembrikuu esimine pool siis on siin harilikult ka heinatöö ja wiljakoristamine ühekorraga. Talwel on lund wähe ja enamasti Weebruari ning Märtsi kuudes, seegi seisab ainult pilwes ilmaga ja põhjatuulega. Talwised Nowembri, Detsembri ja Januari kuud on enamiste kuivad, mill hookaupa käiwad maruhiilingid kole palju tolmu üles keerutawad, nii et

keskpäewa ajal ilm mõnikord pimedaks läheb. Talwe päewad ja suweööd on koguni pikemad, kui kodumaal, mis tunnistust annab, et meie ikka ligi kaks ja pool tuhat wersta lõuna pool elame.

Siia, sellesse metsikusse ja pea tühja maale, kus senini ainult karud, hundid, metssiad ja mõned harwad metsikute pärismaarahwaste, nagu kabardini, karatschei jne. aulid ainukesed naabrid oliwad, asusiwad esimised Eesti asunikud peale 40 aastat tagasi, nimelt 1873 aastal. Sellajal Eestimaal walitsewatest rasketest oludest, wägiwallast ja waljusest wastupidawaks karastatud ja sunnitult, kuid siiski rind raske ja pisarad palgel, lahkus Eesti talupoeg, kandimees wõi mõisa moonakas oma tänamata, kuid siiski armsalt esiisade pinnalt, et omale wõersilt asupaika wõi wähegi lahedamat kodu otsida. Ärgu arwaku, et see kergemeelne wõi omakasu püüde wõte oli. Kaua peeti nõu, otsustati, harutati ja kaaluti asja igast küljest. Käidi omaksete ja tuttawaate pool nõupidamas, ning kuulati kaaslasi, kunni wiimaks 143 perekonda ühte nõusse heites otsustasid südant rindu wõttes tundmata tulewikule wastu astuda. Ühel heal Märtsikuu hommikul aastal 1869 rakendati lahja hobusekont haiste wahele. Kimpsud-kompsud, natuke teemoona ja naine lastega pandi puutelgedega wankrile, omal mõni rubla raha ka taskus, astuti õhates, kuid julgelt teele — Kaukasi poole.

Esimisi tulejaid, nagu nimetud, oli 143 perekonda, mitmest kreisist ja kihelkonnast, enamiste Tartu, Wiljandi, Pärnu, Paide ja Tallinna kreisidest. Tuliwad Eestimaalt wälja wäiksete wooride kaupa 8–10 wankert, mõned ka üksikult. Narwas kogusid endid rohkem ühtekokku, kus mitmed omad hobused ja wankrid ära müüsiwad ja palgatud küüdiga Peterburi sõitsid. Sää! saiwad weel paljude teistega Eestimaalt tulejatega kokku. Wiimased wankrid ja hobused müüdi weel ära, sest et siit raudteel juba edasi wõis pääseda. Muu seas saiwad nad siin mitme Eesti perekonnaga kokku, kes juba Wenemaalt tagasi olid tulemas. Wolga ümbrustel maadel omale asumise kohti otsinud, reisides raha ja kraami ära kulutanud ning kerjates Peterburini tagasi reisinud, kus neid kroonu kulul mõni aeg ülewal peetud ja Eestimaale tagasi toodud. Kroonu poolt antud toit oli nii halb, et nad enamiste kõik Peterburis kange kõhuwalu käes kroonu kasarmudes maas kiputanud, kuhu mitmed ära suriwad. Uutele õnnekatsujatele kujutanud tagasi tulejad reisimise ja Wenemaale asumise olusid kõige kurwemates wärwides ja andnud tungiwalt nõu Peterburist jalamaid tagasi pöörata, kunni weel hilja ei ole. Wiimaks seganud asja sekka ka walitsuse ametnikud ja tahtnud wägiwaldselt neid tagasi saata. Sää! tõmbanud mehed passid taskust wälja. „Wot, meil on luba terve Wene kuninga riik läbi käia, oleme õiged mehed ja ei tarwita kellegi abi.” Nii jäati neid jälle rahule. Setuka eest saadud raha oli meestel ju weel karmanis terve ja omajagu iseteadwust ja julgust ka peale kauba. — Peterburist edasi reisiti Moskwast läbi Nischni Nowgorodisse ja sää!t Wolgat mööda Astrahani. Samaras peeti kinni, kuulati sää!seid maid ja olusid, et need aga ei meeldinud, sõideti edasi. Astrahanis ostsiwad ülejäänud raha eest uue wankrilogu ja hobuse, mis sää! õnneks ka seekord odawad olnud ja siis rändas terve see woor Stawropoli kubermangu, praegusesse Altmäe külasse Wladikawkasi raudtee

jaamast Barsukowist 4 wersta eemal. Sinna jõudsiwad nad juuni kuus selle-
samma aastal. Stawropoli kubermangus oli aga metsa ja wee puudus suur, ka
mõjusiwad omalt poolt juhtumisi selleaegsed ikalduse aastad, nii et nelja aas-
ta pärast, s.o. aastal 1873^{mal} jälle perekond wankrile asendati ja edasi reisiti,
kunni Kubani oblastisse Selentschuki kasakate külasse, mis siin juba wiis
aastat ennem oli asunud. Siin oliwad nad kahte harusse lahkunud. Üks pool
asus nimetud kasaka külast 7 wersta edasi Suure-Selentschuki jõe haru
Hussa pääle elama ja teine salk pööras Marucha jõe peale wersta 15 kasaka
külast ülemale päris umbse metsapadriku sisse. Mõlemate asunduste wahet
jähi otseteed 6 wersta. Sellest ajast saadik on siis need kaks naabri asundust
— Eesti-Marucha ja Hussa-Kardoniki siin olemas. Lagendikkusi ega miski
teerada neis kohtades siis weel ei olnud. Asuti umbse metsa sisse jõe kaldale,
tehti põesa alla puuoksadest ja mullast esialgselt wäike urtsik üles, kus alalis-
te wihmasadude eest warju wõis leida. Hakati metsa juurima ja põldu tegema.
Maad oli käes küll, rohkemgi kui tarwis läks ja, mis peaasi, ei olnud mõisnik-
ku käskimas ega sundimas. Külwati esimisel aastal kukuruusi, nisu, kartuli ja
muud juurewilja. Aga tagawara oli meestel otsas ja uutseni tuli ikka kuidagi
ära elada. Õnneks oli wersta 20 siit heemal wäike kiwisöekaewandus, kus
paljud uutse leiwani rahatööd leidsiwad ja nisu puud Selentschuki kasaka
külas maksis siis ainult 30 kopikat. Nii wõis ikka kuidagi hinge omal ja perel
sees hoida. Siiski ei meeldinud siinsed olud ka enam kuigi kauaks. Kahe aasta
pärast, s.o. 1875 a. pani suurem jagu neist uuesti kolu kokku ja muist rändasid
tagasi Stawropoli kubermangu Allamäe külasse, kuna muist Taha-Kaukasi
läksiwad, kus kõige muu pahe pääle weel halb kliima oli ja neist suuremjagu
sinna külmatõbesse ära suriwad. Maruchasse jähi seekord ainult weel 7 peret
ja Hussa-Kardoniki 6. Need oliwad Maruchas Adam Jakobson Wäike-
Maarja kihelkonnast Kapu wallast pärit, Hans Saal Simuna kihelk. Awandu
walla mees, Mihkel Just, Toomas Kitsel, Holm, Turu ja Hussa-Kardonikis
Ruutu, Kreimann, Henno, Jaakus, Tiks ja Bockmann.

Juba aastal 1883^{mal} siia tulemise korral waliti kahe küla poolt Adam Jakob-
son külawanemaks. Sell korral anti ka asundusele iseseiswa küla ja oma-
walitsuse õigused ühes küla pitseriga. Külawanema ametit on Adam Jakob-
son ühtejärke 18 aastat ausaste pidanud, igal pool ülemate juures, kui küla
esitaja nende kasude eest hea seisnud, asumise õigused ja maa piirid wälja
toimetanud, ning sellepärast mitmel korral Tiflisis, Ekaterinodaris, Kislo-
wodskis, Stawropolis ja Humora kindluses ülemate juures küla wolitusel ja
asjaajamisel käinud. Kantselei, nõupidamise ja kokkukogumise koht oli
wallawanema majas, sest et see kõige ruumikam oli ja sellekohalist walla-
maja weel ei olnud. Õieti oli Adam ka terwe selle tee asunikkude juht ja ni-
namees olnud, nagu Mooses Israelilastel Egiptusest wälja tulles, sest et ta
peale arukama nuti weel mõne sõna wenekeelt mõistnud ja natuke kirja tund-
nud, kuna wana Hans Saalil jälle „Isa meie” palwe hästi selge olnud, selle-
pärast walitud see köstriks ja kirikliste asjade ajajaks. Kolm kunni neli aastat
hiljem tuli meile Eestimaalt weel sugulasi ja tuttawaid ära läinud suguwen-
dade asemele siia juure. Wiimased tulejad on paljud enamasti kõik selle tee
oma wankrite ja hobustega ära reisinud, enamasti kerjates, mitmesuguste

puuduste, hädade ja haigustega wõideldes seitsme kuuse rändamise järele siia jõudnud. Esialgul oli ka Tallinnas kuberner neid kinni pidanud ja oma walda tagasi tahtnud saata, põhjendades, et neil sarnase pitka reisi jauks küllalt raha ei ole ja teel nälga jääwad. Mehed olid siiski oma ettewõtte juure kindlaks jäänud ja kubernerile ükshaawal käinud oma raha tagawara ettenäitamas, mille peale neid suurte palwete mõjul ikkagi oli wiimaks edasi minna lastud. Teel oli aga siiski nende tagawara ennem otsa lõpnud, kui arwatud oli ja juba Moskwas oliwad nad kerjama pidanud. Häid inimesi leidunud paljugi, kes nende armetut seisukorda nähes nende peale halastanud. Moskwa turu pääl oma wankrelogude ja hobusekontidega laagris olles, kogunud ümberringi rahwast päris murdu neid waatama. Paljud kinkinud neile raha, mitmed jälle wanu riideid ja toidumaterjali, nii olnud lugu ka edespidi Wene küladest läbi rännates. Siiski oli ligi kolmas osa neist, iseäranis lapsed, tee peal ära surnud ja haigeks jäänud. Suurem hulk jõudis siiski wiimaks pärale. Nii kaswas küla jälle suuremaks, sellepeale waatamata, et siingi ka kõhutõbi paljusid hauda wiis. Maad oli asunikkude tarwitusel küll ja põllutöö ning karjakaswatus hakkas aja jooksul kaunilt edenema. Waimuelu seisis aga täieste kängus. Noorsugu kaswas metsas ilma miski koolihariduseta, kaswatuse ja parema eeskujuta, metsiku ümbruse ja elutingimiste mõju all. Wanemad pidiwad alalisel walwel seisma oma waranduse ja loomade kaitseks, sest ümbruses elawad mägederahwad, kõige rohkem kabardinlased tülitasiwad neid oma alalise hobuse- ja loomawargusega wahetpidamata, kusjuures ka mitmed asunikkude poolt maha saiwad lastud ehk läbipeksetud, sest riigiwalitsuse käsi ulatas neid kawalaid ja wilunud wargaid weel waewalt tabama ja pealegi olid sell ajal weel walitsuse organid siin koguni korraldamata. Nii kaswas ja arenes sarnastes oludes noorsugu täieste metsikutes elutingimistes ja ühes wane-matega alalises wõitluses olles wägiwaldse ja toore ümbrusega. Teadagi, et nii sellest ju midagi eeskujulikku ja head wälja tulla ei wõinud, missuguse kaswatuse wili end pärastises elus loomutruult ja lopsakalt esitab.

Iseseiswa külawalitsuse õigused sai asundus juba, nagu eespool tähendatud, 1873 aastal. Külawanemaks oli eelnimetatud Aadam Jakobson ja kirjutajaks oli keegi kasakas, kes ajutiselt tarwiduse korral Kardoniki kasaka külast 10ne rublase kuupalga eest Maruchas käis asju korraldamas. Stawropolis elas sell ajal Põhja Kaukasi diwisioni pastor Treifeldt, kes ka Eestikeelt mõistis. See kutsuti iga aastal üks kord külasse jumalaarmu andma, laulatama ja muid kiriklisi kohuseid täitma, missugused toimetused ka külawanema Jakobsoni majas saiwad täidetud. Nimetud pastor käis külas 18 aastal järgemööda. Pärast selle surma oliwad siin weel Õpetaja Kerig, siis Martinson Stawropolit. Peale seda käis üks kord siin ka õpetaja Nigul ja sellest ajast saadik käib külas juba kuuel aastal 1 kord aastas õp. E. Aksim Wladikawkasist.

Aja jooksul ehitasiwad juba mõned, kes majandusliselt rohkem nobida olid suutnud, omale ka ruumikamad ja paremad elumajad. Nii elasiwad nad kunni aasta 1885ni.

Teades, et Maruchas weel waba maad oli hakati walitsuse poolt Poltawa kubermangust wäikewenelasi (asunikkude keeles „kahulisi“) siia asutama, keda

nii palju peale walgus, et eestlaste elu kitsikuks kippus jääma. Wenelased asutasid omale ise wallamaja, kiskusiwad eestlastelt ennemini juba kultiwiritud maatükid oma kätte, ehitasiwad hooned peale, walisid enda keskest omale wallawanema, palkasid kirjutaja, ehitasid kiriku jne. Nii järgnes nüüd juba eestlaste ja wenelaste wahel terwe rida piiritülisid, üksteise peale kaebamisi ja kakelusi kunni rusika ja teiba wõitluseni. Muu seas tahtsiwad wenelased ka Eesti küla oma wallaga ühendada; neid oma wallale maksu maksma, kogukonna kohust täitma panna ja küla pitseri ning kantselei kirjawahetust oma kätte saada ning seda pool wägise, nii et wana Aadam kodust ära minnes oli sunnitud küla pitserisi ja paberisi oma toa lakka ära peitma. Pool aastat ei saanud neid enam mitmesuguste segaduste ja sekelduste pärast tarwitada. Nüüd käis Aadam Tiflisis asewalitseja juures, mitmel korral Ekaterinodaris oblasti ülema jutul. Et raudteed siin siis weel ei olnud, pidi ta kõik need pikad ja waewalised reisud mägisel maal hobusega ära sõitma. Kuid ennem ei püsitud ikkagi rahule jääda. Käidi, paluti ja nõutati ikka niikaua, kunni wiimaks ometegi jälle endile omawalitsuse ja wallamaja õigused uuesti ühes kõige pitserite ja paberitega saiwad. Selles asjus juhatas ja toetas eestlasi ka iseäranis õpetaja Treifeldt, kellel nähtawasti siin sellel ajal kohaliste ametiwõimude ringkonnas kaunis suur mõju on olnud.

Sellest küljest oli asi nüüd küll jälle korras, aga piiritülid keetsiwad wihaseks saanud naabrite wahel wahetpidamata weel ikka edasi ja russika ning teiba sõdasid tuli sellel alal ikkagi ühte puhku weel ette, millele kohtukäimised, kaebtused ja salajased kättemaksmised järgnesiwad, seda enam, et wenelasi siia ühte puhku weel juure walgus, kes eestlasi ikka rohkem ja rohkem wälja rõhusiwad, sest et mujalt kroonumaa piir juba wastu tuli, kust wenelased edasi ei pääsenud asuma, seega pidiwad nad loomulikult siis nõrgema peale suruma, kuna eestlased jälle teisest küljest wastu surusid ja piirisid ajasid ühtelugu perekamaks kaswawad Selentschuki ja Kardoniki kasakate külad, nii et nad endid nüüd igast küljest sissepiiratud ja kinnilitsitud tundsiwad. Seisukord kippus wäljakannatamataks ja lootusetaks jääma. Hakati jälle uue hooega ülemusele kaebama, sõitma, kuulama ja paluma, kunni aastal 189 kroonu poolt maamõetjad saadeti, kes kõigile küladele naabruses, nii ka Maruchale, kindlad piirid ajasid ja kaardid tegid, mis kõik ühes kirjadega wiis aastat hiljem s.o. 1895 a. kätte saadi. Eesti külale lõigati teiste wahel 35 pere peale ainult 400 tiinu maad. Seda oli eestlastel wähe. Uuesti hakati kaebama ja paluma kunni neile kolm aastat hiljem s.o. 1898 a. kroonu maast weel 250 tiinu juurde lõigati, mis küla muust maast lahus seisab ja 10 wersta heemal on. See jääti heinamaaks, kuna kodu ümbruses olew maa põllu osadesse ja karjamaa alla saab ära jagatud. Karjamaa on terwel külal praegu ühine kuna põlluharimiseks kõlbaw maa hingemaa süsteemi järele meeste soost hingede wahel kolme aasta peale ära jägatakse, missugune kord weel praegu walitseb. Nii jägatakse ka pärast asutud lisamaa, „Lata heinamaa” nime all tuntud, pea iga kolme aasta tagant meestesoost hingede wahel ühesuurusteks osadeks ära. Sellest ajast peale, kui kroonu poolt maadele piirid ajati ja kaardid tehti kadusiwad üleüldise iseloomuga agrartülid naabrite wahel ära, kuna wähe- mad piiritülid — loomade wõeramaa peale laskmise, wiljatallamise ja metsa-

warguse jne. pärast weel tänapäewalgi edasi kestawad ja alalisele kohtukäimisele, söimlemisele ning wiha-waenule põhjust annawad, niisamma wälimate naabritega, kui eestlaste endi wahel. — Üleüldse peab ütleva, et omawaheline tühise kiusu ja jonni ajamisel siinsetel asunikudel enam miski piiri ei ole ja ikka rohkem juuri ajab, nii et see juba lähemate naabrite tähelepänemise oma peale tõmbab. Mõistlikumad raputawad pead ja imestawad, kuna teised hirwitawad ja Eesti küla, kui üleüldise pilke ja häbi märgilauaks hakkawad pidama. Peetakse üksteisega wiha, kihwtitakse wastase loomi, ähwardakse, riieldakse ja söimeldakse üksteisega, küll oma külawalitsuse hoonel ees niisamma awalikul turuplatsil Selentschuki külas wenelaste ees joounud peaga, nii et uudishimulised ümberringi kokku koguwad ja hirwitades eestlaste endiwahelist söimu ja riidu weel wigases wenekeeles pealt kuulawad ja imestawad. Kohtuprotsessidel ei ole ilmiski lõppu, ja mõnel on neid korraga mitu tükki poolel, nii et see juba walitsuse ametnikkude ringkonnas tähelepänemist äratav ja pahurate asunikkude wastu pahameelt tekitab. Sarnasele inetule nähtusele peaks ükskord lõpp tulema, aga kahjuks pole seda weel kusagilt näha.

* * *

1902 aastal arwati heaks peale kõige muu ka wiimaks kooli peale mõtelda, mis senni oli puudunud. Kirjutati Eestimaale ja kuulati kooliõpetaja, kes ühtlasi ka köstri kohuste täitja pidi olema. Esimene kooliõpetaja oli Karl Zopp Eestimaalt, kes ühes perekonnaga 1902 aasta sügisel siia jõudis ja esiotsa ühe asuniku K. Einmanni toas koolitööd algas ning pärast pool endise külawanema Aadam Jakobsoni majas kolm aastat ühtekokku edasi töötas. Reiskulud ja palga korjasid asunikud endi wahel kokku. Lugemist ja kirjutamist käisiwad 10–18aastased tütarlapsed ja poisikesed üheskoos õppimas. Hr. Zopp töötas edukalt nimetud talumajas ilma tarwilise sisseseadeta ja õpeabinõudeta, wõimatumate puuduste ja raskustega wõideldes ja kargekaswand waimuwäljale esimesi wagusid ajades. Wiimaks tuli ka kroonu abiks ja hakkas kooliõpetajale palka maksma ning andis asundusele ka koolimaja ehituseks abi, kuhu juurde muist abi weel Moskwa ew.-Lutheruse koguduste abikassa andis, sest et koolimaja ühtlasi ka palwemaja pidi olema. Nüüd hakkasiwad aga mõned asunikud ilma miski põhjuste lihtsalt juba seaduse ja oma kuulsa jonni pärast kooliõpetajat tagakiusama ja otsekohe ära ajama. Iseäranis hagar sell ajal kooliõpetaja kallal õgima oli keegi keskaja asunik Hinno Mülhausen, kes sell ajal ka õnnetuseks kirikuwöörmünder oli ja külas tooni andja püüdis olla. Et kooliõpetaja mõnesuguseid uuendusi püüdis asunikkude omawahelises ja sisemises elus maksma panna, joomise, rumaluse ja tooruse wastu wäsimatta wõitles, siis tekkis talle wana korra poolehoidjatest opositsion, kes niisamma wäsimata tegewust awaldas, et kooliõpetaja häid püüdeid sihikindlalt läbikukutada ja tast endast lahtisaada, sest et ta nende kõige seniste juureharjunud kombetega nõus ei olnud ega järele ei teinud. Kooliõpe-

tajat kiusati ta enda ümbruskonnas kõige inetumal wiisil ja kanti walekaebtusi ülemusele ja õpetajale ette, mille poolest kül nimetud Mülhausen kõige häbematomal kombel on üles astunud ja sega jäädawa häbimärgi oma nimele Marucha-Eesti küla hariduseloos on peale wajutanud. Sestsaadik on kooliõpetajate tagakiusamine ja salajased walekaebtused ülemusele Marucha külas moodiasjaks saanud, mida tarwilisel korral Mülhausen lahkeste õhutab ja õpetab, kuidas sarnaseid asju teha tuleb. Et ise külas esimine isik olla ja igas asjas oma tahtmist maksma panna, siis oli kooliõpetaja sarnasele isandale juba loomulik waenlane, keda niikaua õgiti, kunni see wiimaks sunnitud oli lahkuma ja külanaiete komando plekkpangidega ja padadega trummi tagajärel lõiwad. Nii lahkus herra Zopp Marucha külast aastal 1905, mil parajaste uus koolimaja oli walmis saanud, mis ka hr. Zoppi wäsimata püüde ja hoole arwesse tuleb panna. Tema järele oli keegi lätlane Udriks 1 aasta ja siis wenelane Taranow ka üks aasta kooliõpetajateks, kes kül tähtsamat osa rahwa elus pole etendanud aga wiimase poolt wiha ja kiusu küllalt tunda saanud, sest et nad eestlased ei olnud ja lihtsad kooliõpetajad.

Aastal 1907 asus Maruchasse ametisse jällegi eestlane — kooliõpetaja August Kõiw, kes wenelase järele rahwa poolt esiotsa küll õige lahkelt wastu wõeti, sest et ta jälle omamaa inimene oli. See jätkas hr. Zoppist alustatud ja pooleli jäänud tööd uuesti, mis juba rahwa seas paremat wastukõla leidis, sest et Mülhausen ka warsi juba wöörmündri ametist tagandati ja seega kooliõpetajale wabamad tegewuse piirid awanesiwad. Küll katsus nüüdgi nimetatud wöörmünder oma mõju jälle maksma panna, kuid juba teisest küljest, nimelt oma mehelemineja tütre kaudu, kuid sellest ei tulnud ka midagi wälja. Reaktioon teatud opositsiooni poolt ei raugenud aga sellegipärast weel ja sai oma wõidu jällegi sellega, et hr. Kõiw 1910 aastal, s.o. kolme aasta pärast siit lahkus. 1910 aasta sügisel asus siia kooliõp. M. Aumann kes asunikku seas ametiwendest alatud kulturatööd teatud sihil jälle edasi jätkas, kuid selle-samma saatuse osaliseks sai, mis tema eelmised ametiwennadgi. Nimelt tagakiusamine, laim ja salajased walekaebtused ülemuse poole, milleks see asjaolu weel rohkem hoogu ja julgust andis, et esimiste kooliõpetajate üle nii hiilgawad wõidud on saadud. Kooliõpetaja Aumann on siin juba 4 aastal töötanud, seega oma seniste ametiwendade seast aastate poolest Maruchas juba esimese rekordi saanud, kuid selle au eest oma turjal siin ka juba mõndagi on pidanud tundma. Hinno Mülhausenist külwatud ohakad Marucha asunikku waimuwäljale on wissiste kooliõp. Aumannil kül kõige walusamini ta ametiwendade seast siin torkinud, kuid senini on ta suutnud ikkagi weel wastu panna. Kõige wastutöötuse peale waatamata on wiimasel ajal siin siiski korda läinud wäikest raamatukogu asutada ja wiimastel aastatel on ka korjanduste teel kokku pandud rahast koolimajasse kooliõp. Aumannil wäsimata püüdel ja hoolet 140rublaline harmonium muretsetud ja laulukoor asutatud. Wiimasel on aga jälle nii palju waenlasi ja lõhkujaid, et terwe jõupingutus tarwitab, kui seda koos hoida ja edasi harida. Näituseks oli end Mülhausen ühes oma jüngeritega wiimasel aastal kokku kogunud ja pastorile kooliõpetaja peale kaebama tulnud, et see koolimajas „palwetoas” noorte inimestele „lorilaulusid ja kõiksugu wigurisi” õpetab, wiimaste all näitemängu harjutusi ja rahwalaulusi

mõeldes. Peale selle on veel sellesamma seltsi poolt salajasi walekaebtusi kooliõpetaja peale rahwakoolide direktorile ja kreisi ülemale saadetud, et kooliõpetaja ära saadetak ja neile keegi waga perekonnamees — palwetaat — pandaks. Senni on need kaebtused ülemal pool kõik tagajärjetaks jäänud ja kooliõp. Aumann peab weelgi wastu, mis ka tingimata tarwis oleks, et ometi kord sellele reaktsionile lõppu teha, mis wastasel korral weel suuremat hoogu saaks. Mis asunduse kooliõpetaja läbi peab elama ja kui kibe on wõitlus rahwa rumalusega ja pimedusega, wõib omale kodumaa ametiwend waevalt ettekujutada. Siiski wõib loota, et tulewikkus ka Maruchas waimuelu rohkem wõrsu, kuid tööd, wäsimata tööd ja kannatust on ennem weel tarwis. — 1914 aasta kewadel oliwad Marucha ja Hussu-Kardoniki külamehed jälle koos omale uut külawanemat walimas, kus healte enamuse keegi wigase käega külarätsep Holm* sai, kes ise ka kõigest hingest külawanema au tahtis ja selle heaks juba ammu ennem kihutuse tööd tegi. Nimetatud rätsepast oli 1911** aastal „Peterburi Teatajas” sõnum, kuidas ta Marucha mehed kroonult kooli jäuks krundi nõutamisest ära kollitas. Nüüd oli ta walimiseelses kihutuse töös weel suuremaid lubadusi teinud, muu seas mõlemis külas koolid kinni panna, uue odawa külakirjutaja kaubelda jne. Õnneks wõi õnnetuseks olid need lubadused walitsuse ametnikkude kõrwu puutunud ja meest ei kinnitatud ametisse, waid kinnitati tema asemele J. Pöld, kes walimisel küll mõne heale wähem sai, aga kui karske, edumeelne ja aus mees tuntud on. Siin juures olgu tähendatud, et kool mitmele Marucha mehele just sellepärast kõige suuremaks pinnaks silmas on, et nad selle kütteks iga aasta hinge pealt 1 arschina puid peawad tooma ja maja parandama, kuna kroonu iga aasta 700 rubla abi annab, millest kõik suured kulud kaetakse. Sellekohane sõnum oli „Peterburi Teataja” 1914 a. nr. 66, mis opositsioni seas külas palju kärinat sünnitas, et nende küla warju külgi on juletud ajalehes walgustada.***

Praegu on elanikkude arw Maruchas üleüldse 230, nendest 117 meeste soost ja 113 naestesoost elanikku ehk 42 perekonda. Naabri Hussa-Kardoniki asunduses, mis ka Marucha külge käib, on 129 meeste- ja 120 naestesoost hinge. Selle küla waimlise arenemise kohta wõib sedasamma ütelda mis Maruchaski. Muu seas on sääl kooliõpetajad niisamma kannatada ja tagakiusata saanud kui siin. Kooliõp. Kõiw saadeti 1905 aastal mõne asuniku salajase

* *Hilda Sabbo ääremärkus:* Maruhha küla Holmid olid minu wanavanaisa, Hiiumaa juurtega, kuid Järvamaa kaudu välja rännanud Hans Holm ja tema kolm poega (kellest vanim, Kaarel, sünd. 1878 Maruhhas, oli minu wanaisa). Ükski nendest Holmidest ei olnud wigase käega ja ükski ei olnud rätsep. Küll aga oli Maruhha külas wigase käega rätsep Virtin. Virtine pere oli mees ja naine, neil ei olnud lapsi. Nad tulid Eesti tagasi 1920./1921. aastal, elasid Türil. Nad olid Holmide perekonna sõbrad, minu ema oli nende ristitütar. Kui nad sõitsid Eesti, perenaine väga palus minu emad neile anda. Vanaema aga öelnud: mull ühel käel on 5 näppu. Kui ma ühe ära löikan, on väga valus. Peres oli 4 poega + 1 tütar. Pere jäi Maruchasse. H[ilda] S[abbo].

** *Andres Aule märkus:* Leidsin selle kohta Aumanni enda kirjutatud sõnumi 26. veebruari 1913. (mitte 1911.) aasta Peterburi Teatajast.

*** *Andres Aule märkus:* Tõepoolest ilmus selline sõnum kirjasaatjalt X, kuid et see oli sisuliselt sama sõnastusega mis siin, ei jää erilist kahtlust, et lehes ilmunud kirjutise autor oli Aumann ise.

walekaebtuse tagajärjel, kes nüüd sellega veel hoobelda armastawad, administratiwliisel teel 24 tunni jooksul külast wälja. K. Kider põgenes paari aasta pärast öösel surmahirmus asunikkude eest külast minema. Kooliõp. J. Järweri pääle, kes pääle hr. Kideri siin oli, saadeti ülemusele salajaid walekaebtusi, tungiti koolimajasse öösel wägiwaldselt sisse, kiusati ja laimati, selle peale waatamata, et hr. Järwer Hussa-Kardoniki küla haridusewäljal wäsimatalt on töötanud ja sinna küll kõige sügawamad waod on ajanud iseäranis näitekunsti ja laulu edendades ning raamatukogu täiendanud. Millest paljud, iseäranis nooremad, ka aru saiwad ja tänulikud oliwad, kunni töörohkuse ja alatu tagakiusu järelduusel wiimaks närwihaigeks jähi ja sunnitud oli lahkuma. Tema waimus, kuid nendesammade raskustega wõideldes töötab sellel sammal alal sääl jälle kooliõpetaja M. Pöder esimist aastat. Waheajal on sääl aga mitmed Wene kooliõpetajad olnud. —

Teine pahe, mis waimuelu peale rasket mõju on awaldanud, on liig suur alkoholi tarwitamine. Endistel aegadel aeti pea igas peres ise kodus kukuruusist ja kartulitest piiritust, mida „pusaks” kutsuti. Jõiwad mitte üksnes mehed, waid ka naesed ja lapsed. Peale selle oli küla endisel ajal veel kõrts ja pärastpool salamonopol, nii et joomahulakusel ja korratustel enam miski piiri ei olnud. Sellest tekkisiwad mitmesugused endiwahelised riidud ja kaebtused, nii et walitsuse poolt pärast „pusa” keetmine ja salamonopol kinni pandi ja müü-[j]a[t] kolmekuulise wangistusega trahwiti.

Kõige nende pahede peale waatamata on suutnud nad siiski enda rahwuslist enesetunnet alla hoida, selle peale waatamata, et nad wenelastega siin segi ja lähedases naabruses elawad. Wenelastele mehele minemist wõi naese wõtmist nende seast ei ole pea sugugi ette tulnud peale kahe juhtumise, kus Eesti tüdrukud Wene mehele läksid, aga teine nendest paari kuu pärast plehku pani ja nüüd lahus elab. Keelesse on aga ajajooksul palju Eestitatud wenekeele, wõi õigem, wäikewenekeele sõnu tekkinud, nii et sellest küljest ennemini hädaohtu karta on. Oma rahwuslised kombed ja riidemoed peetakse ikkagi au sees ega wõeta sinna milgil tingimisel midagi wõerast wastu. Peetakse endaist ka meele poolest rohkem lugu, kui naabritest, kes veel „harimata ja kirjaoskamata” olla. Ajalehtedest lugupidamine on veel liig wäike ja arwatakse seda ainult kasuta raharaisuks. Marucha-Eesti küla asunikkudele käib 1914 a. ainult 1 eks „Tallinna Uudiseid” ja 1 eks „Ristirahwa Pühapäewa-leht”. Hussu-Kardoniki küla on selle poolt natuke rohkem ees, ehk säälgi ka ainult neid lehti tellitakse, mis ikka hinna poolt odawamad on. — Lähem postiasutus on 15 wersta kaugel Selentschuki kasakakülas 1910 aastast saadik, kust kaks korda nädalas posti saab. Ennem saadi post Batalpaschinskist 60 wersta kaugel. — Tehtud maanteed puuduwad veel täieste. On nii, kust keegi kord on hakanud läbi käima ja kust üleüldse läbi saab, sest mägise maa pärast ei ole see just igalt poolt ka wõimalik. Kuiwa ajaga ei ole wiga, sest et see sawikas maapind omale kuiwaga rööpaid ei wõta, aga wihmase ajaga ja poriga ära mine ligi, siis on need „teed” lihtsalt põhjatud ja läbipääsemata. — Et maad mõlemis külas praeguse hingede arwu peale wähe on ja seegi suuremalt osalt põlluharimiseks kõlbmata, siis on asunikud rohkem karjakaswatusega haka-

nud tegemist tegema, peetakse peaasjalikult piimalehmasid ja wõi wiiwad ülesostjad suwel Batalpaschinski, Pjatigorskisse ja Teberda suwituskohtadesse, mille naelast külas 40–45 kopik maksetakse. Siiski on paljud majandusliliselt weel wäga kehwal järjel, mis peaasjalikult maapuudusest tuleb ja tükati ehk ka oskamata ümberkäimisest karjaga. Et wallamaja, kirjutaja, külawanema ja koolide ülewalpidamine ka oma jagu kulu teeb, siis on mitmed otuseks teinud enda külasid Marucha wene külaga, mis nüüd 1913 aastast saadik Iwano-Susanowka nime all on, ühendada, iseäranis Husa-Kardoniki küla, mis senini ka Marucha-Eesti küla külge käib ja seega ühe kogukonna ühise wallamaja alla koondub. Ei taha uskuda, et kaks külakogu — Maruchas 230 hinge ja Husa-Kardonikis 230 hinge — ei suudaks ühist külawalitsuse maja ülewal pidada, mis nüüd ka sugugi suuremaid kulusid ei tee, kui endistel aegadelgi, kunas maksumaksjate hingesid weel wähemgi oli, kui nüüd, ja rahasaamine weel koguni wähem ja raskem. Iseäranis koguwad weneküla alla kippuma Husa-Kardoniki küla mehed. Ülemus on sellega küll wäga päri, aga takistus seisab selles, et Wene küla nüüd enam ise ei taha eestlasi wastu wõtta ja püüab eestlastele ühendamiseks mitmesuguseid raskeid tingimisi ette panna, millega wiimased jälle nõus ei ole. Ka omalt poolt seisawad mitmed selle ühenduse wastu, sellest enda omawalitsusele ja iseseiswusele kahju kartes ja wõeraste mõju alla sattuda. Pealegi ei ole loota, et selle läbi majandusliliselt wõimalik oleks kuigi palju kokku hoida. Külawalitsusehoone on eestlastel küll wõimatu wilets ja wana, aastal 1885 Eesti külasse praeguse koha peale wanast hoonest ülesse lautud. Seekord oli ta küll ilma hinnata saadud. Nimelt oli keegi asunik oma wana urtsiku endise koha peale wenelaste siia tuleku korral ühele kabardinlasele 15 rubla eest ära müünud. Et wiimane kohe ei saanud seda ära wedada ja Maruchas ka külawalitsuse hoonet wäga tarwis oli, sest senini käidi kooslekutel ikka weel külawanema A. Jakobsoni majas, siis olid asunikud ühel ilusal ööl selle urtsiku pisitasakeste härgadega ära wedanud, omale praegusele kohale, mille kõrwal ka nüüd koolimaja seisab, ülesse ladunud, teise wäikese ruumi weel otsa teinud kanselei tarwis, kuna endine ruum külawahimehe korteriks jähi, selle kõik ilusaste seest ja wäljast ära sawitanud, põhukatus peale ning „prawlenje” oligi walmis, kuna waene mägedemees mõne päewa pärast ainult tühja majaaneme eest leidis. Et sarnast head kaupa praegu kahjuks enam teada ei ole ja wiimane aeg oleks tingimata uut hoonet ehitada, sest wana kipub iga päew kaela kukkuma, ning siad poewad seinad alt kanseleisse wanu aktisi sorteerima, kuna uue ehitamiseks nüüd materjal kallim ja wedu kaugem on, siis on see üks neist põhjustest, mis mõned mehed mõtte peale on toonud endid praeguse Iwano-Susanowka wene küla alla ühendada. Sellepeale waatamata ei käiks siiski uue walitsusehoone ehitamine praegustel oludel kahel külal ka mitte üle jõu, kui silmas peame, et mõlemad külad üksikult on suutnud omale kaunis asjakohased ja ruumikad koolimajad üles ehitada ja wäga mitmetel juba kenad ning ruumikad elumajad on. Pealegi ei pruugi see külawalitsuse maja ju koguni mitte nii suur ja kallis olla, kui näituseks koolimaja, sest et sääline asjatoimetus, tema tarwitus ja otstarbe koguni wähem on, kui wiimases. Pealegi on kõik see aeg enamasti wene kirjutajad olnud Kardoniki ehk Selentschuki kasakate külast,

nii et nad ainult ajutiselt tarwituse korral Eesti külasse sõidawad, nädalas üks päew, ehk mõnikord weel harwem asju toimetama, nii ei oleks suuremat kirjutaja korterit sinna juure ka tarwis ehitada. Igal tahel ei peaks see kõik ju weel kaugeltki mitte põhjust andma wenelaste käest ulualust paluda.

Nii on siis Marucha-Eesti küla ajaloo käik 41^{he} aasta jooksul olnud ja arenenud. Suurt tulewikku sellele külale ettekuulutada ei saa. Iseäranis kitsaks kipuwad minema majanduslised olud tulewikkus, kui küla ajajooksul weel perekamaks sigib, kuna maapuudus nüüd juba õige walusalt tunda annab ja lootust pole ümbrusest maad ka kroonu käest kusagilt juure saada, sest prii maad enam ei ole — kõik nurgad on juba rahwast täis asunud. Sarnane kitsik majandusline seisukord ei jäta oma mõju ka waimuelu arenemise peale awaldamata. Oleks wiimane aeg maad kruntidesse mõõta ja pärisomaduseks igäühele kätte anda, kus igäuks siis oma päriset maalappi nii harida, kohendada ja korraldada wõiks, kuidas kellegi waimu ja raha jõud seda lubab, et sellega sundida suuremale hoolsusele ja wõimalust anda sellega kindlamale, paremale majanduslisele järjele jõuda, ehk kes seda ei taha ega püüa, siis parem omale mujalt uut kohta otsida, kus elutingimised ta jõu kohased on, et siin mitte asjata tublimale edenemise teed kinni panna. — Wiie aasta jooksul, s.o. 1909 kuni 1913 a. on sündinute arw Marucha külas 44 hinge, surnud sellesamma aja jooksul 25, seega on küla elanikkude arw lühikese ajaga 19 hinge wõrra kaswanud. Nii ei suudaks juba paarikümne aasta pärast see maa enam neid inimesi toita, kuna ka kruntidesse jägamine siis juba liig hilja oleks. Sarnased mõtted on juba mõni aeg ka asunikkude endi seas liikumas, kuid leiab palju wastaseid, iseäranis nende poolt, kes loodawad, et nende perekond ehk lähemas tulewikkus weel rohkeneb, isäranis meeste soost hingede poolest, et siis jägamise korral hingede arwu järele rohkem maad oma kätte saada. Aga kunas siis niisuguste lootjate arw väheneb?!

20. augustil 1914 a.

M. Aumann

TEKSTIS MAINITUD ISIKUID

Nimekirja koostas A. Aule.

E[duard] Aksim (Vladikavkazi pastor)
M[ihkel] Aumann (Eesti-Maruhha kooliõpetaja)
Bockmann
K. Einmann
Henno
Holm
Jaakus
Aadam Jakobson [Adam Jakobson] (Väike-Maarja khk-st Kapu vallast)
Mihkel Just
J. Järwer [Juhan Järver] (Soriküla kooliõpetaja)
Kerig [Johann Keerig] (pastor)
K[arl] Kider (Soriküla kooliõpetaja 1907–1908)
Toomas Kitsel
Kreimann
Kõiw [Peeter Friedrich Kõiv] (Soriküla kooliõpetaja 1903–1906)
August Kõiw [Kõiv] (Eesti-Maruhha kooliõpetaja 1907–1910)
Martinson [Stavropoli pastor Jüri Martensen (Martenson)]
Hinno Mülhausen
Nigul [pastor August Nigol]
M[art] Pöder (Soriküla kooliõpetaja)
J. Pöld (Eesti-Maruhha külavanem)
Ruutu [Rutto?]
Hans Saal (Simuna khk-st Avandu vallast)
Karl Zopp [ka Karel Zopp] (Maruhha kooliõpetaja 1902–1905)
Taranow [Taranov] (venelane, Eesti-Maruhha kooliõpetaja u. 1905)
Tiks
Treifeldt [Karl Treufeld] (pastor)
Turu
Vidriks (lätlane, Eesti-Maruhha kooliõpetaja u. 1906)
Virtin (viidatud Hilda Sabbo ääremärkuses)